

Бу
нүөмүргэ

Устуоруйа

Биир дойдулаахпын Иван
Винокуров аатын үрдүктүк
ааттыабын/3

Үөрэх-иити

Саҕаны сайыннарар сайдам
педагог/4

Бырамыысыланнас

Алроса-ба хас да көлүөнэ
үлэлиир/7

Бэлиэ түгэн. Саха судаарыстыбаннаһын күнүгэр аналлаах тэрээһин ыытылынна

Балаҕан ыйын 27 күнүгэр чаҕылыччы тыкпыт күн, ыраас халлаан ан-
ныгар норуотпутугар биир сүдү суолталаах Саха Судаарыстыбаннаһа
төрүттэммитин бэлиэтиир үөрүүлээх миитин буолан ааста/3

Көһөрүллүү мемориалыгар сибээһи дьөрбөтүн ууруу түгэнэ. // Людмила Горохова түнэрийтэ.

Тэттик

Хатылы ыччата Изот Кривошапкин
– “Дойду кэскилэ” күрэхтэһин
чөмпүйүнэ

Бу күнүгэр Саха сириттэн Екатерина Дроздо-
ва уонна Чурапчы ыччата Изот Кривошапкин
“Дойду кэскилэ, Москва 24 бастыҥа” 16 сааста-
рыгар диэри Арассыыйа киинин теннисчтэ-
рин күрэхтэһиитигэр кыайан, кыһыл көмүс мэтээли кэттилэр.

Манньык улахан турнирга Москва куорат
саамай бастыҥ ыспартыбынай оскуолала-
рыттан 48 ыспарсымыан кытынна. Күрэхтэһин
Лужник оройуонун аныгылыы тииттээх “Муль-
тиспорт” уораҕайыгар ыытылынна.

Уолаттарга кылбар кыайыыны биир дойду-
лаахпыт, Хатылы ыччата Изот Кривошапкин си-
стиста, Оттон иккис миэстэҕэ Павел Романов-
ский, үһүс миэстэҕэ Никита Ключко тигистилэр.

Кыргыттарга Дьоккуускай куораттан төрүттээх
Екатерина Дроздова кыайыы өрөгөйүн биллэ.
Үрүҥ көмүс мэтээлинэн Мария Максимова
уонна борсуйонса мэтээлинэн Полина Романчи-
кова наҕараадаланнылар.

Аҕам саастаах дьон күнүн көрсө анал дэҕээдэ ыытыллыаҕа

Аҕам саастаах дьоммутугар аһаммыт дэҕээдэ
чэрчитинэн, биһиги улууспутугар алтынны 2
күнүгэр «Арчы» дьэтигэр 10 чаастан арчылаа-
һын сизэр-туома толорулуоҕа. Салгы «Утум»
норуот айымньытын дьэтигэр куруһуоктар
быыстапка-дьаарбанкалар, “Силис” уһун үй-
лээх буолуу инновационнай киин бырайыа-
гын билиһиннэрини буолуоҕа. 11 чаастан “Сил
тойуга” диэн кылынан-сизилинэн онгоһуктарга,
кыбытан-аттаран тигиигэ, хомуска оонньууга,
көмүүтэри баһылааһынга, дьэ тээбиринин
өрөмүөннээһингэ маастар-кылаастар ыытыл-
лыахтара.

Дэҕээдэ устата социальнай харалта управ-
лениетын үлэһиттэре консультациялары, бэси-
дэлэри тэрийиэхтэрэ, отделение эпизодтигэр
турар саастаах дьон дьэтигэр эра тардыах-
тара, өрөмүөн үлэтэ ыытыллыаҕа. Бу күнүгэр-
гэ кииннэммит балыһаҕа «Аһаҕас аан күнэ»,
нэһиликтэргэ бэтэрээннэри чиястээһин, оску-
олаларга, тэрилтэлэргэ аҕам саастаах дьону
кытта көрсүһүү уонна волонтерскай көмөлөр
ыытыллыахтара.

«Березка» уһууаанга патриотической муннук аһылынна

«Березка» оҕо саадыгар оскуола үнниинээҕи
үөрэхтэһин үлэһиттэрин күнүгэр өр сыллар-
га уһууаанга үлэлээбит бэтэрээннэргэ истиҥ
тэрээһин ыытылынна. Тэрээһин чэрчитинэн
оҕолору кыра саастарыттан төрөөбүт дойду-
ларын таптыырга, патриотической өйгө-сана-
аҕа иитэр-үөрэтэр сорукаах «Патриотической
муннук» – «Возвращаясь к истокам» үөрүүлээх быһыы-
га-майгыга арылынна.

Муннугу уһууаан үлэһиттэре ис тугулу-
гар болҕомто ууран, оҕолор саастарыгар сөп
түбэһэр ғына толкуйдаан, тобулан үлэлэстилэр.
Кырачаан иитиллээччилэрбит бу муннуктан
«Мин дойдум Арассыыйа», «Мин Сахаҥ Сирэ»,
«Мин тобус томтордоок Чурапчы» диэн хайыс-
халарынан үгүс интэриэһинэи, төрөөбүт дой-
дуларын туһунан сүрүн информацияны билиэх-
тэрэ.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Балаҕан ыйын
29 күнө
БЭЭТИНСЭ

Балаҕан ыйын
30 күнө
СУБУОТА

Алтынны
1 күнө
БАСКЫҤААННА

Алтынны
2 күнө
БЭНИДИЭННИК

Алтынны
3 күнө
ОПТУОРУҤҤУК

Алтынны
4 күнө
СЭРЭДЭ

Алтынны
5 күнө
ЧЭППИЗ

8° -6°

8° -7°

8° -1°

8° 0°

9° -2°

6° -2°

4° -3°

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Саха сиригэр олохтоохторо Ил Дархан дуоһунаһыгар киирбитинэн эбэрдэлээтилер

Дьокуускай куоракка Айсен Николаев Ил Дархан дуоһунаһыгар киириитин үөрүүлээх церемонията ытытыллына. Иккис болдьоһун өрөспүүбүлүкэ баһылыгынан талыллыбыт Ил Дархан Айсен Николаев бар дьонун иннигэр бириэстээгин эттэ уонна: "Тустаах эбээһинэспин толоруом, норуотум интэриһин көмүскүөм, киһи быраабын ытыктыам, Арасыйыа сокуоннарын тутуһуом", -- диир андаҕайда.

Бу күн Дьокуускай куорат олохтоохторо уонна ыалдьыттары Ил Дархан биэс сыл иһигэр тэрийбит үлэтин-хамнаһын туһунан санааларын үлэһиннилэр, инникитин үлэтигэр-хамнаһыгар ситиһилэри баҕардылар.

Саха сиригэр медицинскэй көмөнү онорууга анал чаат үлэлиир

Быйыл кулун тутар 1 күнүттэн Саха сиригэр олохтоохторугар анал, «Якутск. Здоровье» уонна «Саха. Здоровье» диир анал медицинскэй чааттар үлэлииллэр. Бу чааты «Телеграм» сыһарымытыгар булуохха сөп.

«ЗдравКонтроль» федеральнай бырайыак сүрүн сыала – медицинскэй тэрияталары кытта быһаччы ханаалы тэрийи, ол аата медицинскэй көмө хаачыстыбатын үрдэтии уонна соптөөхтүк туһаныы.

«Саха.Здоровье» чаакка Дьокуускайга баар медицинскэй тэрияталар бары холбоннулар. Өрөспүүбүлүкэ киинин медицинскэй тэрияталар «Якутск.Здоровье» чаат көмүгө нэһилиэн-нэҕэ эпиптэтиэхтэрэ.

Олохтоохтор бу өгөнү туһанан сүрүн кыһаллалаах болпуростарын быһаарсар кыахтаныахтара: туһааннаах бырааска суруйтарыы, бырааһы дьиэҕэ ыгырыы, чэпчэтиилээх эмтэри ылыы, эмчиттэр өттүлэригэр этиканы кэһии, ыарыһаха сыһыан, төлөбүрдээх өгөнү сөһөөхүн, консультацияҕа уонна көрдөрүүтүгэ направление уо.д.а. ыйар-кэрдэр ыйытыктар.

«Манньык чааттар нэһилиэннэһини кытта медицинскэй тэрияталар биригэ үлэлэһэллэрин ситиһэр соруктаах үлэлииллэр. Олор көмөлөрүнэн дьон туһааннаах ыйытыктарыгар исписалистэртэн сонно тута сөптөөх хоруйу ылыахтара», - диир Саха сиригэр доруобуйа харыстабылын министриэ Лена Афанасьева иһитиннэрэн турар.

«Саха. Здоровье» медчаакка <https://clck.ru/33JqA2> сиктэнэн ыйытылларгытын ытыаххытын сөп. Бэнидиэнныктэн су-буотаҕа диири, күн ахсын сарсыарда 08:00ч. киирбэ 20:00ч. диири ыйытыллары ылар.

Саха сирэ дьизэлэри уонна социальнай эбийиэктэри тутууга инники күөҥнэ табыста

Олорор дьизэлэри тутууга Саха сирэ регионка лидердэр ахсааннарыгар эрэллээхтик киирдэ.

Улук Илгиги федеральнай уокурукка иккис сылдыар. 2022 сылга 563,9 тыһ. кв.м. олорор дьизэ олоххо киирдэ. Ити олорор дьизини тутуу пуондата быһааннаабыт кэригин 106%ын ылар.

Билигин өрөспүүбүлүкэ сиригэр-уотугар 710 тыһ. кв.м. иннээх, элбэх кыбаргыраалаах 196 дьизэ тутулар. Итинтэн 380,0 тыһ. кв.м. тахса дьизэ үлэҕэ киирдэ. Ол туһунан Бырабыыталыстыба бэрэссэдээтэлин бастакы солбуйааччы Кирилл Бычков тутуу тэрияталарын салайааччыларын кизиг ыгырыылаах сүбэ мунуһаар иһитиннэрдэ.

Киһи национальнай бырайыактар чэрчилэринэн өрөспүүбүлүкэҕэ элбэх социальнай эбийиэктэр тутуллааларын бэлиэтэтэ.

«Былырын 45 эбийиэк олоххо киирбитэ. Маньаха уопсайа 2766 миэстэлээх 11 оскуола, 206 миэстэлээх 2 оҕо саада, 11 култуура, 11 успуорт, 2 доруобуйа харыстабылын эбийиэктэрэ, 1 социальнай хааччыыны дьизэтэ тутулуунулар.

Күн бүгүн социальнай суолталаах 123 эбийиэк тутулар, онтон 33-тэ быйыл үлэҕэ киириэҕэ. Тутууга манньык далааһыннаах көрдөрүү өрөспүүбүлүкэҕэ өтөрүнэн буола илик», -- диир Кирилл Бычков бэлиэтэтэ.

Муһуһааха тутуу матырыйаалларын кэмгэр хааччылыы, тизийи-таһыы үлэлэрэ, каадырыннаах хааччыыны, тутуу салааларыгар оробуочай күүстэри түмүү болпуростарын дьүүллэстилэр.

Чурапчы Түөйэтигэр өйдөбүннүк стела аһылынна

Улууска - бу күннэргэ. Саха Өрөспүүбүлүкэтин Судаарыстыбаннаһын күнүгэр анаммыт Түөйэ олохтоохторо үйэтитиигэ дьонун тэрээһини ыттылар

Прасковья МЕСТНИКОВА

Ленинград блокадатын, Хоту көһөрүллүү кыттылааһа, педагогическай үлэ бэтэрээнэ А.Т. Старостина төрөөбүтэ 100 сылын көрсө «Өйдүүбүт, кизин туттабыт» Хоту көһөрүллүү уонна аҕа дойдуну сэринтин кыттылаахтарыгар анаммыт сквер үөрүүлээх аһыллыта Саха Өрөспүүбүлүкэтин судаарыстыбаннаһын күнүгэр өрө көтөҕүлүүлээхтик ааста. Сквер бырайыагын ааптара П.Г. Местникова көүлүлээһининэн, оскуола-саад үлэһиттэрэ биригэ санааланан, Е.И. Макаров олохтоох дьаһалта өйөөн онгоһулунна. Сквер аһыллытын үөрүүлээх тэрээһинигэр Хоту көһөрүллүү кыттылаахтара, нэһилиэк ытык кырдыаастара А.М.Новгородова, Г.И. Монастырев, Б.П.Баишев уонна нэһилиэк бэтэрээннэрин түмсүүтүн салайааччыта К.В. Макарова күндү ыгырылаах ыалдьыт буоллулар. Саха сиринэн нэһилиэк кырдыааһа Б.П.Баишев албаата, арчылаата. Тэрээһингэ ахтылар, эбэрдэ тыллар, баҕа санаалар этилиннилэр. Бэтэрээннэр өйдөбүн-

Дьулус Попов түһэриитэ.

нүк мас олортулар. Олохтоохтор, оскуола-саад үлэһиттэрэ ыалдьыттары остуол тардан күндүлээтилэр, мусукаалынай эбэрдэлэрин тиэртилэр. Сквер аһыллытыгар Сыланнаабы култуура дьизтин үлэһиттэрэ күүс-көмө буоллулар. Тэрээһин

бүтүүтэ бэтэрээннэргэ Оҕуһур олохтоохторо барыанна арааһын бэлэх онорон үөртүлэр. Кэпсэһин оскуола-саад үлэһиттэрэ, салайааччы М.В.Новгородова сквер онгоһуутун кэпсэтэр, көрөр-истэр, кизэргэтэр былааннаахтар.

Уһуяан үлэһиттэрэ идэлээх бырааһынньыктарын бэлиэтээтилер

Людмила ГОРОХОВА

Балабан ыйын 27 күнэ - оскуола иннинээҕи үөрэхтээһин үлэһиттэрин күнэ.

Улууспут уһуяаннарын үлэһиттэрэ оҕолору итингэ уонна бары өттүнэн сайыннарыыга үгүс үлэни тэрийэллэр. Үлэлэригэр үөрэҕирин саҕа педагогическай уонна информатсионнай технологиялары ситиһиилээхтик туһаналлар. Оҕолор оонньуу көрүгүнэн сайдалларыгар, бастакы билиини, сатабылы ылалларыгар төһүү күүс буолаллар.

Бүтүгүнү күннэ улууспутугар 16 уһуяан, 5 оскуола-саад үлэһит, 8 оскуола-саад иннинээҕи үөрэхтээһини тэрийэллэр. Барыта холбоон уһуяаннарга 1606 кырачаан сыл-

дыар.

Балабан ыйын 26 күнүгэр Степан Макаров аатынан Чурапчытааҕы гимназияҕа интээччи Күнүгэр анаммыт үөрүүлээх тэрээһин буолла. Улуус дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Яков Оконешников бэлиэтээбитинэн, Чурапчы улууһун уһуяаннара Саха Өрөспүүбүлүкэтин таһымыгар биригэ бастың үлэлээх уһуяаннарын буолаллар. Бэдэрээлинэй, региональнай таһымна араас граннарга кыттан уопсай методиканы, технологияны кэпсэтэн бүтүгүнү күннэ улууспут кизин туттар кэлэктииптэринэн буоллаллар.

«Биһиги интээччилэрбит билигин сайдыылаах үйэҕэ кыһамныларын ууран туран, улахан эпиптэтиэхтээх үлэҕэ

үлэлииллэр. Маньаха сылтан сыл үлэһиттэр устулуобуйа тупсан, сана уһуяаннар, былаһаакалар тутулан үлэҕэ киирэн иһэллэрэ кэрэхсэбиллээх. Манна биһиги Бырабыыталыстыбабыт кылаата үгүс», - диир улуустааҕы үөрэх үлэһиттэрин профсоюзун бэрэссэдээтэлэ Егор Давыдов эбэрдэлээн туран эттэ.

Кэники биэс сыл иһигэр 3 уһуяан, 2 оскуола-саад тутулан, оҕолору эрдэлээн сайыннарар группалар арылланнар, кырачааннар уһуяаннаах 100 бырыһыан хабыллан олороллор, урукку сыллар курдук уочаракка туруу диир суох. Онон билигин кырачааннарга дьыссаакка хабыллар дүтөкэ биригэ савастарыгар бэриллэр буолла.

Бэлиэ түгэн. Саха судаарыстыбаннаһын күнүгэр аналлаах тэрээһин ыытылынна

Наталья СИБИРЯКОВА

Балажан ыйын 27 күнүгэр чабылчы тыкпыт күн, ыраас халлаан аныгар норуоттутугар биір сүдү суолталаах Саха Судаарыстыбаннаһа төрүттэммитин бэлиэтиир үөрүүлээх миитин буолан ааста.

Чурапчы улуунун, нэһилиэгин олохтоохторо сахалыы сайбаччы таңнан, саха былаабын күөрэччи тутан өрөбөлүүсүйэ мемориалыгар тобуоруһа муһун-

нулар.

Төрөөбүт төрүт дойдубутун уруйдуур ырыа дьизэйдэ, өрө көтөбүлүн, үөрэн-көтөн туран эбэрдэ тылларын улуус баһылыгын тутуу болпуруостарыгар солбуйааччы Афанасий Дьячковский, Чурапчы нэһилиэгин баһылыга Владимир Сивцев, улуус Сэбиэтин дьокутаата Екатерина Иванова эттилер, ытык дьоммут мемориалларыгар сибэкки уурдулар.

Салгыы миитин кытыллаахтара киин уулус-

санаан сэлэлини хааман, болуоссакка тийэн саха төрүт үгкүүтүгэр – оһуохайга күн тахсар эргиирин батыһа хаамтылар, бөһүөлэк иһинэн ыраахха дьэри эриэккэс эһизкэй эйээрдэ. Бэлиэтээн эттэххэ, оһуохайы араас таһымнаах үгүс күөн күрөс кыйаһылаада Семен Морфуннов таһаарда. Эдэрдик-эмэниин Сахабыт сириин ыраас сырдык, кэскиллээх инникитигэр дьин чэхчы итэбэйэн, эрэнэн, сүргэбит көтөбүллэн тарбастыбыт.

Людмила Горохова түһэриитэ.

Биир дойдулаахпыт Иван Винокуров аатын үрдүктүк ааттыабын!

Устуоруйа. Өрөспүүбүлүкэбит күнүнэн Саха Автономията атабар туруутугар сүдү кылааттаах чабылхай киһибит туһунан ахтан-санаан ааһыабын

Афанасий ЗАХАРОВ

Быйыл биір дойдулаахпыт, бөдөн политическай, судаарыстыбаннай дьийэтэл, Саха Автономията атабар туруутугар сүдү кылааттаах Иван Николаевич Винокуров төрөөбүтэ 130 сыла. Балажан ыйын 27 күнүн – Өрөспүүбүлүкэбит күнүн чэрчитинэн ытыллар дьаһалларга олохуран, чабылбай киһибит туһунан ахтан-санаан, аатын үрдүктүк ааттаан ааһыабын.

Иван Николаевич Винокуров олохун, үлэтин туһунан "Сага олох" уонна Өрөспүүбүлүкэ үгүс хаһыаттарыгар, интэриниэт ситимигэр балай да сырдатыллан кэллэ. Сайдыбыт түстэниитигэр халбаһаабаат бигэ олугу уурбут, норуотун туһугар туруулаһпыт чулуу киһибит туһунан киэн тутта, махтана ааһан, истэн кэлибит. Быһатын эттэххэ, киһи Саха норуотун хараһын аһан, сырдыкка, үөрэххэ анаабыт, хотугу сир олохтоохторун олохторо-дьаһахтара чопчуиригэр туһулаабыт үлэлэрэ, саха сириин сайдытыгар бэйэтинэн ылсыбыт улахан туруоруулар элбэх докумуоннарын бигэргэнэр, чопчуланар.

Оһуоха Иван Николаевич

Винокуров 125 сылын көрсө, киһи үтүө аатын тилиһиэригэр биір дойдулааба, кыраайы үөрэтээччи Михаил Друзьянов олус улахан үлэни ыттан кэлбитэ. Бастатан туран, Михаил Егорович архыып докумуоннарын Москванан, Дьоккуускайынан, Оренбург куоратынан сылдьан чинчийэн, булуталаан, бэчээкхэ таһаартаабыта, аймах дьонун – ыччаттарын булбута, бастагы киһигэ – альбом тахсытын көбүлээбитэ. Ол киһигэ-альбом тахсыта кыраайы үөрэтээччилэргэ, суруйааччыларга, суруналыыстарга уонна устуоруйа билимин чинчийээччилэр ортолоругар Иван Николаевич Винокуров аатын тилиһиэригэр балай улахан харды буолбута.

Саха АССР тэлиилбитэ 100 сылын көрсө, өрөспүүбүлүкэ Национальнай архыыбын сүрүннээһининэн, иккис киһигэ күн сириин көрбүтэ, үйэтитигэр биір дьонун харды буолбута. Бу киһигэни кыраайы үөрэтээччи Любовь Григорьева уонна кылаабынай археограф Александр Калашников хомуйан, наардаан бэлэмнээбиттэрэ. Любовь Михайловна төһө да доруобуйа харыстабылын эйгэтигэр үлэлиир буоллар, үйэтитин хайысхатыгар дьонун үлэлэрдээх киһи буолар. Күүстээх дьулурууна ылыммыт соруутун тигээрттирдэр, устуоруйаны диригиник хорутан ырытар дыкти талааннааһын киэн тутта бэлиэтээх тустаахпыт. "Иван Николаевич Винокуров: сборник архивных документов" дьин ааттанан, Национальнай архыып научнай бигэргэтиитин ааһан, "XX век: Якутия. История. Лица" дьин сага сизэрийэнэн тахсыбыта. Национальнай архыып дириэктэрин солбуйааччы Наталья Степанова бэйэтинэн ылсан, эппиэттээх эрдэктэринэн үлэлэспитэ. Бу киһигэ электроннай көрүнгэ, киһигэ араҥа аахтын, туһаннык, докумуоннарын чин-

чийдин дьин, национальнай архыып сайтыгар киллэриллэн турар.

Иван Николаевич Винокуров олохун, үлэтин туһунан дьонго – сэргээ сьрдатар туһуттан сага тахсыты кинигэни сүрэхтээһин дьаһала Чурапчыга, Дьоккуускай куоракка, Москва былааннанан тэриллибитэ. Дьоккуускайга Национальнай библэтиэкэ историческай саалатыгар сүрэхтээһин дьаһалаэмиз бэрт тэрээһиннээхтик ытыллыбыта. Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бырабытталыстыбатытан, Ил Түмэн судаарыстыбаннай мунньах дьокутааттара, суруйааччылар, устуоруйа билимин учуонайдара, Национальнай архыып салалтата мустан, киһигэни үрдүктүк сыаналаабытара. Иван Николаевич үлэтин хайысхалара, олохун олуктара өссө да ситэ үөрэттлэ, чинчийллэ иликтэрин бэлиэтээбиттэрэ. Холубур, Александр Калашников чолчу өссө да сырдатылла илик олус элбэх архыып докумуоннара баарын эппитэ. Онон инники үлэбэ эмиз сорууттары туруоран, биір дойдулаахпыт аатын үйэтитигэр улахан үлэ ытытыллара эрийкилэр.

Итини тэнэ Москва куоракка Саха Өрөспүүбүлүкэтин бастайааннай бэрэстэбиитэлистибэтигэр киһигэни билиһиннэри буолбута. Бэрэстэбиитэлистибэ салайааччыта Андрей Сандаминович Федотов, биір дойдулаахпыт, Федерация Сэбиэтин Сенатора Егор Афанасьевич Борисов, Москва куоракка олорор учуонай дьоммут кытыбыттара, Чурапчыттан улуус баһылыга Степан Саргыдаев, Сэбиэт бэрэссэдээтэлэ Афанасий Захаров, киһигэни хомуйааччы Любовь Григорьева, үйэтитин үлэтин көбүлээччи Михаил Друзьянов бу тэрээһингэ үйэтитин үлэтин сырдатан, инники сорууттары билиһиннэрэн, Иван Николаевич Сахабыт сириин сай-

дытыгар үтүө өгөдөөбүн бэлиэтээн тыл эппиттэрэ. Улуус баһылыга Степан Саргыдаев үйэтитин үлэтин былаанын билиһиннэрбитэ. Чурапчы улууһа уонна Саха сириин бэрэстэбиитэлистибэтэ сөбүлэн түһэрситтэрэ. Ол сөбүлэн чэрчитинэн Иван Николаевич Винокуров аатын тилиһиэригэр, киһи олохун, үлэтин чинчийиңгэ дьонун олук ууруллубута. Иккиһинэн, ити сырыыга Саха сириин, ол иһигэр Чурапчы улууһун дэлэгээс-сийэтэ Иван Николаевич Винокуров хос сизэнин көрсөн, Новодевичьей кылабыһаа тийэни киһи үгүөбэр сибэкки дьөрбөтүн ууран кэлбитэ. Санаатан эттэххэ, Новодевичьей кылабыһа бу дойдубут тэбэр сүрээбэр баар ураты бэлиэ кылабыһа буолар. Манна улахан салайааччылар, маршаллар, генераллар, биллилээх артыыстар, суруйааччылар, геройдар, устуоруйа кэрдине кэмнэрин бэлиэ дьон хараллан сыталлар. Борис Николаевич Ельцин, Сталин ойодо Надежда Аллилуева, Геройлүөччүк Покрышкин, академик Вавилов, бары билэр, сөбүлүүр артыыспыт Юрий Никулин, биллэр суруйааччы

Михаил Булгаков, генерал Панфилов уо.д.а. көмүс уңуохтара хараллан сытар. Пааматынныгы хос сизэтэрэ көрөллөр-истэллэр.

Балажан ыйын 27 күнэ – Саха Өрөспүүбүлүкэтин күнэ. Бу күн норуот дьылбатын түстэспит үтүөхэниэх улуу дьоммут Былатыан Ойуунускай, Максим Аммосов, Исидор Барахов уонна биір дойдулаахпыт Иван Винокуров ааттарын үрдүктүк ааттаан, билиһини ыччакка киһилэр олорон ааспыт олохторун, үлэлэрин-хамнастарын сырдатар, билиһиннэрэ турар ытык изэстээхпит. История учууталларыгар, кылаас салайааччыларыгар туһаайан, бэлиэ күннэринэн эрэ мунурдаммакка, уроктарга, ханнык баҕарар түгэнгэ биір дойдулаахпыт Иван Николаевич Винокуров туһунан ололорбутугар кэпсээн, сырдатан иһэргитигэр ыгырабын. Дойдутун устуоруйатын, дьонун дьонун туһунан билэр ыччат ололор бигэ тирэхтээх, сырдык кэскиллээх буоларын умнумохун, дойдутун ытыктыыр, таптыыр, туруулаһар сизэрдээх киһини үүнэрэн-сайынаран таһаарарга дьулуһуоһун.

Иван Винокуров үгүөбэр.

Учуутал - умсугута уһуйар аанньал

Үөрэх. Алтынны 5 күнүгэр Арассыыаба Учуутал күнэ бэлиэтэнэр. Бу бэлиэ күнү көрсө кинилэргэ истинг эбэрдэлэр ананаллар.

Убаастабыллаах учууталлар, үөрэх эйгэтин ытыктабыллаах бэтэрээннэрэ!

Учуутал күнэ-хас биридидит олоһор сырдык, бэлиэ күн. Бүгүн бииги ахтан-санаан ааһабыт оҕо сааспыт дыоллоох күннэрин үтүө доһорун - учууталбытын. Иитэр-үөрэтэр аналлаах, билии, сайдыы эйгэтигэр сирдээччи, олох кизг аартыгар сайыа атаарааччы кини буолар.

Бэйэм эмиз учуутал идэлээх, бу эйгэ үлэни сылдыбыт, олус үчүгэй учууталларга түбөһөн үөрэммит буоламмын учуутал идэтэ уустугун, кини олоһор баһылыр оруулааһын чугастык билэбин. Чурапчы улууһугар үөрэхтээһин сайдан кэлбит историята талааннаах, энтузиаст, новатор, идэлэригэр толору бэриниилээх учууталлар, сатабыллаах салайааччылар ааттарын кытта быстыспат ситимнээх. Быйыл олимпийскай чөмпүйөттөрү итэн таһаарыт Улуу тириэһэр-педагог Дмитрий Коркин, норуодунай суруйааччы Василий Яковлев-Далан 95 үбүлүйдээх сылларын бэлиэтээбит. Саха сириг норуодунай учууталын аатын сүгэр Дмитрий Павлович Чечебутовунан уонна бары Арассыыа, Саха сириг үтүөлээх учууталларын кизэн туттабыт.

Дойду үрдүнэн күн бүтүн кэскиллээх, бары өттүнэн сайдылаах оҕону, ыччаты итэн-үөрэтэн таһаарар соруу күүскэ турар. Үөрэх хаачыстыбатын тупсарар сыаллаах федеральнай, региональнай бырагыраамалар кедүүстээхтик олоххо киирэллэр. Оскуолаларга "Успех каждого ребенка" региональнай бырайыагынан "Точка роста", "Современная школа" федеральнай бырайыагынан «Цифровая образовательная среда» кииннэрэ тэриллэбиттэрэ, улуустаабы «Боотур Уус сыдыааннара» бырайыак ситиһилээхтик үлэлиир.

Учууталлар өрөспүүбүлүкэ, дойду таһымнаах үөрэхтэргэ, көрүүлэргэ үрдүк көрдөрүүлээхтик кытталарыттан астынабыт, бастахылар ахсааннарыгар сылдыалларынан кизэн туттабыт. Быйыл информатикага мунутуур 100 баалы ылбыт Чурапчы гимназиятын выпускнигы Тимур Куличкины, кини учууталын Прокопий Захаровы холобур оностон бэлиэтиибит. Манньык үтүө түмүктэр үөрэх таһымын туоһута буолан кэлэ туруохтара диэн эрэнэбит.

Күндү учууталлар! Чурапчы улууһун дыһалтатын уонна тус бэйэм аалпыттан итиитик-истинник эбэрдэлиибит! Эһиги үрдүк ааккытыгар сүгүрүйөн туран, үтүө түмүктэрдээх, ситиһилээх үлэни, убаастаат эрчими, чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, тус олоххутугар толору дылу уонна махталлаах үөрэнээччилэри баһарабыт! Үөрэнээччилэргит куттарын тутан, саамай сырдык өйдөбүл буолан үйэлэргэ ааттаныг диэн алгыс тылбын аныыбын!

Степан САРГЫДАЕВ,
«Чурапчы улууһа (оройуона)» муниципальной тэриллии баһылыга.

Күндү Чурапчы улууһун учууталлара, педагогтара, ытыктабыллаах бэтэрээннэрбит!

Аан дойду үрдүгэр махталлаах идэни баһылаабыт дыон күннэрэ - Учуутал күнэ тийэн кэлбитинэн, итиитик-истинник эбэрдэлиибит!

Сүрэбин сылааһын, билиитин кылаанын бүүс-бүтүннүү оҕолорго анаабыт үтүөкэн учуутал, педагог көмөтүнэн кини аймах олоһун сайдыта, кэрээ-үрдүккэ дьулуһута ситиһилибит. Бииги улууспут үөрэҕирит аҕам саастаах педагогтар тэлбит суолларынан, чин уопукка, баай билигэ олоһуран иннин диэки, саҕаны-соһуу киллэрэн хардылыыр, үүнэр ыччаппыт кэскилин тэрийэр.

Саха сиригэр бастакытын

ытыктылыбыт «Я и мой наставник» куонкурсука Чурапчы гимназиятын саха тылын уонна литературатын учууталлара С.Н. Тоголева, Ф.Н. Болдовская кыайбыттара. Ол үлэ ситимнэнэн, Сардана Николаевна Арассыыаа төрөөбүт тыл учууталларын күрээтэ ситиһилэммитинэн кизэн туттабыт.

Учуутал, педагог бэриниилээх, өр сыллаах үлэтин ойөөн, Чурапчы улууһун Бочуоттаах үлэһитигэр, Бочуоттаах наставникка анал бэлиэлэр олохтонон, сыллата туттарылыахтара.

Үрдүктүк тутан ытык киһи-битин, бэтэрээн учууталбытын, сүүһүс хаарыгар үктэммит

Анисия Гаврильевна Габышеваны ис сүрэхтэн кизэн тутта эбэрдэлиибит!

Дыон-норуот сайдарын туһугар аһаммыт айымньылаах олоххут сырдык суола өрүү ситиһилээх буоллун, дыһа кэргэнитигэр чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, туруктаах, доллоох олоху баһарабыт!

Юрий Посельский,
үөрэх салалтатын начаалынньыга,
Е.И. Давыдов,
үөрэх үлэһиттэрин идэлээх сойуустарын кэмитиэтин бэрэссэдээтэлэ.

Ытыктабыллаах Юрий Павлович уонна бары Чурапчы улууһун учууталлара, иитээччилэрэ!

Учуутал сүрүн соруу - бу ойор күннээх, ойдом ыйдаах орто туруу бараан дойду-

га уларыбат чизинэй, сирдээх, үлэһит уонна төрөөбүт дойдутун таптыыр, көмүскүүр эдэр ыччаты иити. Ол да иһин учуутал урут-уруккуттан кэскили түстээччи, сайдыыны саҕааччы быһытынан сыаналанар.

Билинги сайдылаах үйэ үөрэнээччилэргит сырдык мичээрдэрэ, сайдыыга тардыһар үтүө бабалара дыллоох олох аартыгын эрэллээхтик арыгарга халбаннаабат үктэл буолуохтун! Оччоҕо дойдубут күннэтэ сайдыа, үүнэр көлүөнэ сарсынны күннэ эрэллээх буолуо.

Омуу буолар уратыбыт
Хаһан да уларыбаттын!

Ийэ тылбытын таптыабын,
Күннэтэ сайыннарыабын!
Удурбугун харыстыабын,
Утумнаан ылыллытын убаастаабын!

Баһарабын үтүө түмүктээх үлэни, күлүмнэс күннээх эйэлээх халлааны, дыһа кэргэнитигэр дылу, уйгулаах олох!

Эбэрдэни кытта, Чурапчы педагогическай училищетын 1943 с. бүтэрбит, 100 сааһын хаарын уулара сылдыар кырдыаҕас кэллиэгэбит, наставникка кыт!

Анисия Гаврильевна Габышева, үлэ-тыл, педагогическай үлэ бэтэрээнэ,
Учууталлар учууталлара,
Хоптоҕо нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо.

Үөрэх сырдык суолунан

Мария АРТЕМЬЕВА.

2023 сыл - Педагог уонна уһуйааччы сыла. Учуутал, педагог идэтин тэнитэн, идэбэ бэриниини улууспут педагогическай династияларын кизэн суола кэрэһэлиир. Улуустаабы үөрэх салалтата педагогическай династиялары үйэтитэн, 2019 с. кинигэ таһаарыта. Быйыл, СӨ Үөрэххэ уонна наукага министриэтибэтэ өрөспүүбүлүкэ педдинастиялар аһаммыт кинигэтэ күн сириг көрүөбэ. Чурапчы улууһугар 22 династия "СӨ педагогтарын династията" анал бэлиэһүнэн наһараадаламмыта:

1) Абрамовтар династиялара - төрүттээччи Роман Романович Абрамов, уопсай стаж - 116 сыл (Чурапчы);

2) Барашковтар династиялара - төрүттээччи Марина Иннокентьевна Барашкова, уопсай стаж - 275 сыл (Бахсы);

3) Васильевтар династиялара - төрүттээччи Роман Ильич Васильев, уопсай стаж - 364 сыл (Чурапчы);

4) Дьяконовтар династиялара - төрүттээччи Николай Михайлович Дьяконов, уопсай стаж - 186 сыл (Мугудай);

5) Ефимовтар династиялара - төрүттээччи Гавриил Дмитриевич Ефимов, уопсай стаж - 408 сыл (Чурапчы);

6) Ефимовтар династиялара - төрүттээччи Михаил Прокопьевич Ефимов, уопсай стаж - 214 сыл (Одьулун);

7) Ефимовтар династиялара - төрүттээччи Варвара Дмитриевна Ефимова, уопсай стаж - 605 сыл (Чурапчы-Покровская);

8) Игнатьевтар династиялара - төрүттээччи Дмитрий Васильевич Кривошапкин, уопсай стаж - 162 сыл (Болтоно);

9) Макаровтар династиялара - төрүттээччи Дмитрий Степанович Макаров, уопсай стаж - 636 сыл (Сылан);

10) Макаровтар династиялара -

төрүттээччи Анна Егоровна Макарова, уопсай стаж - 551 сыл (Кытаанах);

11) Неустроевтар династиялара - төрүттээччи Михаил Дмитриевич Неустроев, уопсай стаж - 393 сыл (Чурапчы, Мындааайы);

12) Никоновтар династиялара - төрүттээччи Иван Николаевич Никонов, уопсай стаж - 706 сыл (Хадаар);

13) Оконешниковтар династиялара - төрүттээччи Анна Степановна Оконешникова, уопсай стаж - 658 сыл (Мугудай, Мындааайы);

14) Осиповтар династиялара - төрүттээччи Константин Константинович Осипов, уопсай стаж - 391 сыл (Хадаар, Чурапчы);

15) Половтар-Куличкиннар династиялара - төрүттээччи Александра Никитична Попова, уопсай стаж - 154 сыл (Чурапчы);

16) Поповтар династиялара - төрүттээччи Матрена Фоминична Попова, уопсай стаж - 418 сыл (Хатылы);

17) Постниковтар династиялара -

төрүттээччи Дмитрий Сергеевич Постников, уопсай стаж - 275 сыл (Чурапчы);

18) Сидоровтар династиялара - төрүттээччи Афанасий Федорович Сидоров, уопсай стаж - 1399 сыл (Дирин, Чурапчы);

19) Слепцовтар династиялара - төрүттээччи Игнатий Алексеевич Слепцов, уопсай стаж - 678 сыл (Бахсы);

20) Смирниковтар династиялара - төрүттээччи Евдокия Федоровна Захарова (Смирникова), уопсай стаж - 348 сыл (Мугудай);

21) Сыромятниковтар династиялара - төрүттээччи Петр Семенович Сыромятников, уопсай стаж - 516 сыл (Чурапчы-Таатта);

22) Сысолятиннар династиялара - төрүттээччи Михаил Родионович Сысолятин, уопсай стаж - 319 сыл (Чурапчы);

Династиялар эдэр көлүөнэ учууталлара, педагогтара төрүттэрин сатабылын ингэринэн оҕону иитиэ-үөрэтигэ үлэлээн, үтүө үгэһи салгыһылар.

Санганы сайыннарар сайдам педагог

Үөрэх-итии. Чурапчытаабы “Улыбка” уһуяан педагога Мария Петровна аныгы технологияны туһанан кэскиллээх үлэлэрэ өрөспүүбүлүкэбэ эрэ буолбакка, Арасыйа таһымыгар биһирэнэр

Анна ЗАХАРОВА

Быйыл Арасыйа педагог уонна уһуяаччы, өрөспүүбүлүкэбэ Үлэ сылын биллэриллэн турар. Оттон бу баладан ыйын 27 күнүгэр оскуола киириэн иннинээби үөрэхтээһин үлэһиттэрин күнэ бэлэттэнэ.

Итинэн сиэттэрэн, хаһыаппыт бүгүнгү балаһатыгар кинэ, туспа көрүүлээх итээччи-педагог, улууска үс төгүллээн “Бастың итээччи” аатын сүкпүт РФ үөрэҕиритин боһуоттаах үлэһитин, СӨ Бэрэсидьиэни итэһинэ Л.С.Выготский граны кыйыылаабын, “100 бастың учуутал” бириэмийэ хаһаайынын Мария Петровна Саввинаны сырдатарга санынныбыт. Кини билигин биһир бастың үлэлээһин биллэр Чурапчытаабы “Улыбка” уһуяанга эбии үөрэхтээһин педагогунан айымнылаахтык үлэлиир. Мария Петровна аныгы технологияны туһанан, оҕо дьоруун сайыннарыга, киһи быһыытынан үүнэригэр-сайдарыгар туһулаабыт кэскиллээх үлэлэрэ өрөспүүбүлүкэбэ эрэ буолбакка, Арасыйа таһымыгар биһирэнэр, үүнэр мычаты итинигэ дьоруун тирэх буолаллар.

●●● Мария Петровна, эн оҕону сайыннарыга анаабыт хас да пособие, кинигэ ааптара буолабын. Идизэлэрин хайдах үөскүүтэр?

●●● Мин Дьокуускайдаабы педучилищега итээччи идэтин баһылаан, 1995 сылтан дойдубар Бахсыга «Сулусчаан» уһуяанга үлэбин саҕалаабытым. Оччолорго Екатерина Николаевна Сергеева сэбиэдиссэйдирэ, мизэ, саҕа садалыыр педагогка, олус элбэххэ уһуьута. Оттон Харитина Николаевна Шеломова сэбиэдиссэйдирэ кэми-

гэр уһуяан итээччилэрэ бары үөрэхпитин үрдэтимиһиппит. Эдэр эрдэхпиттэн кырааан оҕолорго анаан инсценировкалары, хоһооннору, тэттик кэпсээннэри сүрүяйым. Ол сценарийдар мунуулан, «Өс хоһооно-өбүгэ номоҕо» диэн кинигэ буолбуттара. Дипломмун сүрүяуга моделированиены сэргиирим, норуот билгэтин оҕо өйдөтөр уустук, ол иһин бэлиээн ойуулаан, «Тэлгэһэ билгэһиттэрэ» диэн ойуулаах кинигэни таһаарбыппыт. Бу икки үлэбинэн «Сельская школа-2006» дьаар-банкаа кыттан, кыйыылаабын тахсыбытым. Кинигэлэри «Бичик» кинигэ кыһатыгар элбэх ахсаанынан бэчээттэммиттэрэ. Салгы дьон үлэтин тарҕатар, күнүтэ туһанарга табыгастаах буоларыгар анаан, 2012 сылтан «Бичик» диэн научнай-практической сурунаалы таһааран саҕалаабытым. Итинн тэнэ алын кылаас учууталынаан Любовь Петровна Сорокумовалыын, итээччи Ольга Егоровна Ушницкаялыын хомуйан бэлэмнээбит төрөппүт оҕону кытары дьарыктанарыгар аналлаах таһаарымыт 2013с. бэчээттэнэн тарҕаммыта.

●●● Билигин Чурапчы нэһилиэгэр «Улыбка» уһуяанга эбии үөрэхтээһин педагогунан үлэлигин. Онно теле-устуудууа тэринэн бэрт таһаарылаахтык үлэли сылдабын. Бу үлэн туһунан сырдататүсэрэ.

●●● Бу уһуяанга 2015 с. үлэлибин. Сэбиэдиссэйи Екатерина Семеновна Иванова хас биһирди үлэһит тус кыабын таба туһанарыгар, салгы сайдарыгар улахан болҕомтотун уурап. Кэлэктиппит сүрдээх эдэр, айымнылаах, ылыстыбыт да, саҕаттан саҕа сүүрээһини олоххо киллэрэргэ дьулуһабыт. “Тиһилик” мый аайы тахсар биһиритигэр улахан, бэлэмнэни

бөлөх оҕолоро дьарыктаналлар. Сүрүн соруктуунан оҕону кыра сааһыттан төрөбүт тылыннан чуолкайдык, ситимнээхтик саҕарарын ситиһэбит, санаатын холкутук тиздэр дьоруун сайыннарабыт. Биһир хас да балаһалартан турар: “Төгочоон”, “Тэлгэһэ билгэһиттэрэ”, “Сатабыл”, “Патриот”, “Эбээ холбука”, “Аан дойдуну анаарааччылар” уо. д.а. Оҕолор биһирини ытааччы оруолун толороллор. Маны таһынан кумаабынан, пластилинынан, араас матырыйаалларынан ойуулуктары оҕоробут. Маны араас оборудованиены, көмүүтэри, фото-видео-тиэхиникэни билсэллэр, туттарга холоноллор.

Итинн тэнэ оҕо туохха дьоруудаабын көрөн сайыннарар, сыаллаах “Идэлэн” диэн улахан бырайыагынан сирдэтинэн, 2020с. “Оҕо энциклопедията” диэн кинигэни бэлэмнээн таһаартарбыппыт. Кинигэбэ идэлэри биэс хайысханан арааран, онно анал хоһооннору сүрүяй, кыра оҕо сөлтөөх соруудахтары толкуйдаан, таҕан таһаарбыппыт.

●●● Билигин уһуяаннарга оҕону итинигэ-үөрэтинигэ күнүтэ араас технологиялары туһанан, оҕо билигин-көрүүтүн сайыннары күүскэ киһирэнэрэр. Кэм тэтиминэн, сөбүтөр көрөн, оҕо доруобуятын айгыраппат, сайдар эйгэни тэрийинэһиги сорукут буолар.

●●● Онук. Оҕолорбут уһуяантан саҕалаан, араас интерактивнай остооллары, дуоскалары, “умный полу”, планшеттары уо. д.а. оборудованиелары көрө-истэ, туһана улааталлар. Маны үлэбэ таба туһанарга, интэриниэттэн оҕо сөптөөх контенты булан туттарга итээччилэрбитигэр араас үөрэхтэри, куурустары ытабыт, ону таһынан бэйэлэрэ сахалы тылыннан контенты оҕорон күнүтэ дьайымалларыгар киллэрэллэр.

Информатизация уһуяанга толору кириитэ элбэх сыраны, кэтээн көрүүнү, түмүүнү эрийэр. Бу тизмэбэ тиздирэн, диссертация сүрүя сылдабын, эһил көмүскүөхтээхпин. Москва-таа-бы Үөрэх стратегиятын сайыннарар үнүстүүкэ үөрэнэбин. Билигин п.н.к. Татьяна Алексеевна Макарова салалта тынан Чурапчытаабы успуорт үнүстүүтүгэр дошкольной кафедр устуудуоннарыгар преподавателлигэ холонобун.

●●● Кизг далааһыннаах үлэүгэнигэр сылдар эбики. Эһиги бу үлэлэргитинэн ханнык куонкурустарга кытынныгыт, туох түмүктэри ситистигит?

●●● Биһиги «Медиадетский сад «Улыбка» өрөспүүбүлүкэтээби инновационнай была-

һаакка буоларбыт быһыытынан, араас тэрэһиннэргэ мэлдьи кытабыт. Өрөспүүбүлүкэбитигэр, итинэн Сочига, Москвага, Санкт-Петербурга ытыллыбыт кэмпириэнсийэлэргэ кытыбылпыт, араас куонкурустарга ситиһилэммиһиппит. Быйыл саас «Одаренный ребенок» бырайыак чэрчитинэн Чечня өрөспүүбүлүкэтигэр тийэн, үлэбитин-хамнаспытын билиһиннэрдэбит, тарҕаттыбыт, ону тэнэ Москвага үөрэхпит таһымын үрдэтинибит.

Төһө даҕаны сыппара эйгэбэ балысханлык сайдыбытын иһин, аныгы технологияларынан уһуяаннары хааччылы кэккэ күчүмэвэйдээрдээх. Ону өйдөөн, сэбиэдиссэйит Екатерина Семеновна, методист Нюргуяна Константинов-

«Улыбка» уһуяан үлэһиттэрэ толордулар, сүрүн дьоруой саҕатын уһуяаммыт выпускнига Чадыл Посельская аахта. Ону таһынан Чурапчытаабы С.А. Новгородов аатынан орто оскуола 3-с кылааһын үөрэнээччитэ Дьулуур Платонов куолаһын араастаан уларытан, хас да киһи оруолун итээтиилээхтик толордо. Өйөбүл буолбут тэрилтэ-битигэр, дьоруойдар сагаларын устан, тыас-уус киллэрэн кизгэ-гэтен биһирбитигэр, Чурапчытаабы «Айылгы» норуот айымнытын дьияэтин кэлэктиибигэр, чуолаан Гаврил Лыткинга махтанабыт.

●●● Дьиз кэргэниг туһунан уонна илэниг кэмгэр туһунан сөбүлээн дьарыктанарын кэспин түсэрэ.

Мария Петровна үлэтин үгэнигэр

на тутулуга кэмизерсийэтэ суох тэрилтэни тэрийбиттэрэ, онон гранига кыттар кыахтанныбыт. «Фонд культурных инициатив» күрөхкэ киһирсэн, гранига тиксэн, бырайыактары олоххо киллэри үлэтэ ытыллына.

Ол курдук, «Анимационный обзор улусов РС (Я) “Уруйдуун улуустарынан айан” бырайыакпытынан, СӨ тэриллэбитэ 100 сылын чэрчитинэн, кыра саастаах оҕолорго туһаайан, төрөбүт дойдуга географиятын, уратытын билиһиннэрэр сыаллаах, чэбдигирдэр тэттик ойуулуктары таһаарбыппыт. Бу бырайыак төрөбүт дойдуга устуоруйатын билиһиннэрэрин таһынан, оҕо тылын саппааһын байытыгыга туһуланар. Уһуяаммыт педагогтара отут биэс улууну сийилин үөрэтэн, кыра саастаах оҕо өйдөнүмтүө тыллаах-өстөөх тэттик хоһооннору сүрүядулар, ырыалары айдылар.

Иккис улахан ситиһиһит – «Төрөбүт төрүт тылы сөргүтүү, тыл баайын сайыннары» хайысханан «Анимационный кластер как современная практика популяризации родного языка» диэн бырайыагы торумнаан, Ил Дархан граны ылыппыт.

Бырайыагы олоххо киллэри икки түһүмэхтээх буолла. Онуоха иккис түһүмэҕи сырдаттахха, өс хоһоонунан байытыллыбыт «Сылгы төбөтүн саҕа көмүскэ тугу атастаһаха сөбү» норуот остоуруята ойуулук буолан табыста. Ойуулук дьоруойдарын сагаларын

●●● Кэргэниг Самсон Гаврильевич эмиз видео, киниз эйгэтигэр сыһамнаах. Билигин С.А. Новгородов аатынан оскуолага үлэлиир. Түөрт оҕолохтут. Улахан уол Самсон буьдөзери, сыбаарсык идэлээх, билигин мизэл оҕоруутунан дьарыктанар. Кыыспыт Северина Усуйаанаба Тумат нэһилиэгэр педагогунан үлэлиир. Орто уол Сандал Армияда сулууспалы сылдар, кыра уол Сергей – Дьокуускайдаабы художественнай училище устуды, она. Адаларын батан уруһуй, уһанын, кэрэ эйгэтигэр чугастар, ону таһынан технической өрүккэ эмиз сыстаастар.

Илэниг кэмизер пластиктан араас кизгэллэри оҕоробун, күрүчүгүнэн оробун. Сайыныг сир астымырын туохтааҕар да ордоробун. Оҕуруот аһын олордон, туһуаан, кэнсирбэлээн хаһаанабын.

Идэлээх күммүтүнэн биһир идэлээхтэрбин эгэрдэлибин, идэни баһылырга уһуяар-такайар, сирдиир, сайыннарар үтүө дьоммор, настаабынныктарбар махтанабын.

●●● Мария Петровна, кэпсээниг иһин махтанабын. Үүнэр ыччаппытыгар анаабыт үлэниг-хамнаһыг өссө да сайда турдун, тус олох-хор, дьиз кэргэнигэр дьолу, бигэ туругу, ситиһинлэри баҕарабын.

Төлөй биир киэн туттар ыала

Интервью. Бастакытын ытыллар өрөспүүбүлүкэтээби «Сыл бастын аҕата» күрэххэ Төлөйтөн Поповтар ситиһиилээхтик кытыннылар.

Марфа ПЕТРОВА

Ааспыт ый бүтүүтэ, Арас-сыыйаҕа Аҕа күнүн чэрчитинэн, өрөспүүбүлүкэтэ Улэ сылынан Дьокуускай куоракка «Сыл бастын аҕата» I-кы өрөспүүбүлүкэтээби күрэхтэһии бэрт тыҥааһыннаахтык ыытыллыбыта. Өрөспүүбүлүкэ араас мунуктарыттан уопсайа 19 аҕа уолаттарынын кыттыыны ылбыттара.

Бу күрэххэ Чурапчы улуунун чинэин Төлөй нэһилиэгин киэн туттар ыала, Григорий Петрович Попов уолунаан Григорий-дьын дьонунук көмүскээтилэр. Кинилэр кыл-мүччү, балтараа очукуонан хаалан, биригистээх миэстэҕэ тиксигэтиллэр. Ол да буоллар, хас биридин түһүмэххэ үчүгэй көрдөрүүлэри ситистилэр. Бу күрэхтэһии туһунан ыал амарах аҕатыттан Григорий Петровичтан ситиһии ыйыталастым.

●●● - Григорий Петрович, кэпсэтинбитин билиһиннэриниңтэн саҕалаахха. Баһаалыста, бэйэң уонна дьэ кэргэниң туһунан сырдат эрэ.

●●● - Бэйэбин билиһиннэрдэххэ, Төлөйгө соҕотох дьоруой ыалга, Поповтар дьэ кэргэннэ 8-с оҕонон төрөөбүтүм. Биригэ төрөөбүттэр - онубут. Мин Мутудай орто оскуолатын бүтэрэн, ыал буолан, оҕуруу тэнитэн, дьэ-уот туттан, мнах-сылгы ииттэн төрөөбүт дойдубуттан Төлөйтөн харыс да сири халбарыйбакка олоробун. Олоҕум аргыһын Марианы кытта 2002 сыллаахха ыал буолбуппут. Кэргэним интэринээкхэ иитээччинэн үлэлиир, мин Төлөй орто оскуолатыгар харабылынан үлэлиибин. Түөрт оҕолоохпут. Улахан кыыс Калерия ХИФУ иһинэн үлэлиир инфраструктурнай технология кэллиэһигэр сетевой уонна системнай администратор үөрэҕин бүтэрбитэ. Билигин ХИФУ физико-техническэй үнүстүүтүгэр медицинскэй физика диэн идэҕэ үөрэнэ сылдьар. Леонард - инфрааструктурнай технология кэллиэһин 2-с кууруһун устудьуона. Программист идэтигэр үөрэнэр. Кыраларбыт Гриша 9-с, Элеонора 2-с кылааска Төлөй орто оскуолатыгар ситиһиилээхтик үөрэнэллэр.

●●● - Эһиги дьэ кэргэн туох үтүө үгэстээхтэ?

●●● Поповтар халыҥ аймах буолабыт. Төлөй биир улахан дьэ кэргэнэ буолабыт. Саха дьоно былыр-былыргыттан аймаҕынан билсигэн, өйөһөн, көмөлөсүһэн бары биир сомого күүс буолаллара. Ол үгэс билигин кэмгэ олус улахан суолталаах дии саныбын. Ол сиринэн, сылын ахсын Бөтүрүс аймахтар диэн бука бары мустан ыһахтыыр үгэстээхпит. Дьэ кэргэн, биир аймах иллээх буо-

Бэйэни билиһиннэри түһүмэсэр 3-с миэстэни ылан тураллар

Куонкурус түгэниттэн

лаллара оҕону иитиҕэ үтүө холлобур буолар диэн саныбын. Билигин дьэ кэргэн бука бары биригэ от оттуубут, сир астыбыт. Биригэ дьэ кэргэнинэн сылдьыа аҕа оруолун үрдэтэргэ улахан суолтаны ылар. "Үлэһит эр киһи хаһан да, туохтан да иһинэн турбат" диэн уолаттарбын үөрэтэбин.

●●● - Бу сонун күрэххэ хайдах кыттыбыккытын сырдат эрэ.

●●● Уопсайа сэтгэ түһүмэххэ күүспүтүн-уохпутун, өй-бүтүн, сатабылбытын холонон көрдүбүт. Аан бастаан дьэ кэргэн туһунан видеонан билиһиннэрини ылдыппыт. Онно дьэ кэргэн туһунан сөбүлээн дьарыктанарын, туох интэриэстээгин туһунан кэпсэбиһпит. Роликка ордук болҕомто аҕа оруолугар уурулуохтаах этэ. Онтон дьэ, ыспар-

тыбынай хабааннаах күрэхтэри кэлбиттэрэ. Ол курдук, лабиринны ааһыҥа, тохтообут, түспүт сирбитин онгостууга уонна туристическай балаһаны туорааһыҥа, быанан араас мэлэйдэри туорааһыҥа уо.д.а. көрүҥнэргэ күрэхтэспиппит. Барыта «Табагинский мыс» диэн сынньанар баазага ытыллыбыта. Саамай ыарырҕаппыт түһүмэхпит - уолбун сүгэн баран сүүрүү буолбута.

●●● - Ким кыттарга сүбэлээбитэй?

●●● Күрэх балаһанньатын издиэлэ иннинэ Төлөй нэһилиэгин баһылыгын социальнай боппуруостарга солбуйааччы Илья Капрынов билиһиннэрибитэ. Улуус аатыттан кыттар буолан, улуус дьаһалтатын дьэ кэргэн уонна оҕо-аймах сүрүнүүр исписалиһы Татьяна Бушкова уонна Төлөй нэһилиэгин

Поповтар дьэ кэргэн

баһылыга Илья Николаев салайан идэ сырыттылар. Биир хамаанда буолан наһаа үчүгэйдик сылдьыбыппыт.

●●● - Эһиил өссө кыттар былаан баар дуо?

●●● Уолбунаан манньк туристическай күрэххэ аан бастакы бытын кытынныбыт. Түһүмэхтэр олус интэриэһинэйдэр. Оҕобут кыра эрдэҕиттэн түргэн-тарҕан хамсанылаах буолан, манньк күрэби сөбүлээтэ. Эһиил кыттарбыт билибэт. Быйыл кыттыбыт наһаа эдэрдэр этэ. Онон эдэр дьэ кэргэн кыттар буоллар.

●●● - Илэҥ кэммитигэр туһунан сөбүлээн дьарыктанабыт?

●●● Успуордунан умсугууан туран дьарыктаммаппыт. Эпитин-синимитин эрэ чэбдигирдэн дьарыктанааччыбыт. Ол курдук, волейболлааччыбыт

уонна чэпчэки атлетикаҕа ытыллар нэһилиэк күрэхтэһиилэригэр кыттааччыбын. Илэҥ кэммитигэр, тьа дьонун сиринэн, дьэ ис-тас үлэтин оноробут.

●●● - Кэтэх хаһаайыстыба-лааххыт дуо?

●●● - 13 төбө мнах сүөһүлээхпин. Эрдэ сылгылаах этибит да, билигин эспиппит.

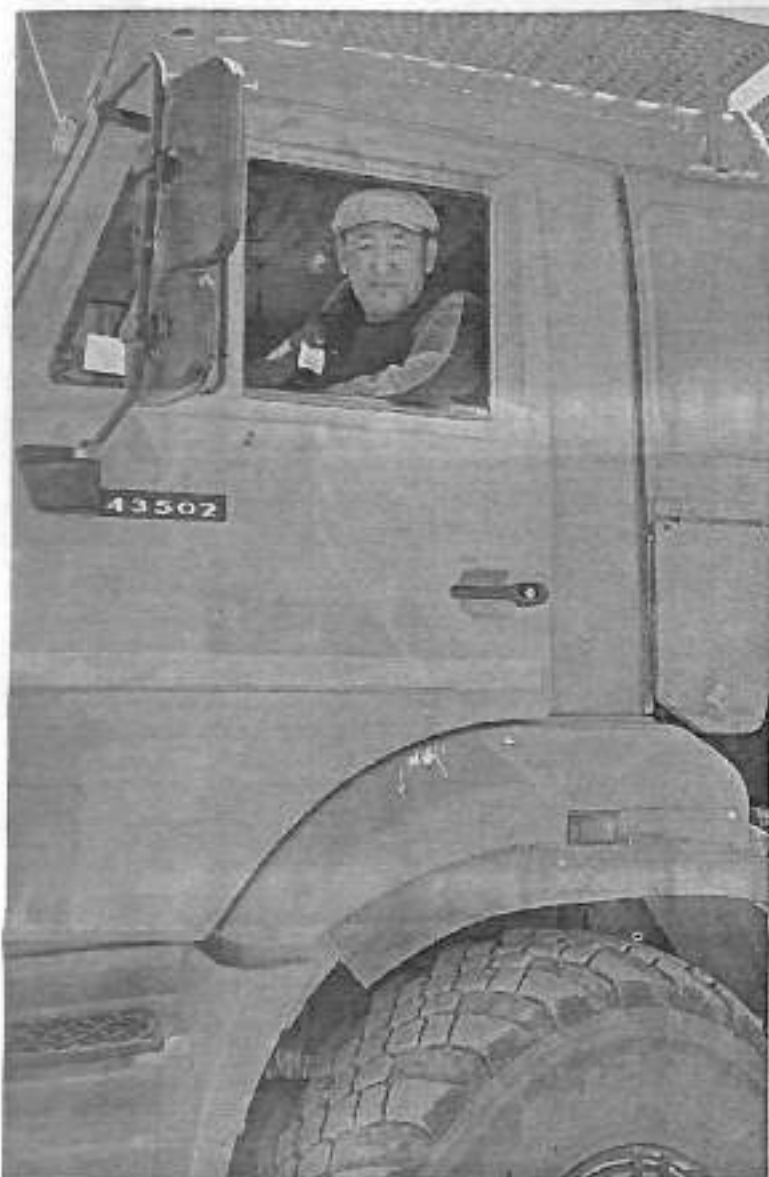
●●● - Түмүккэр тугу этиэн этэй?

●●● - Улууспут олохтоохторугар сахалы тыыннаах хаһааты ааһыҥ. Тапталлаах Чурапчыбыт сайдарын туһугар үлэлиэҥ-хамылааҥ, араас тэрээһиннэргэ, күрэхтэһиилэргэ көхтөөхтүк кыттыаҕыҥ.

●●● - Григорий Петрович, кэпсээниҥ иһин махтал. Эһиэхэ үрдүк ситиһиилэри баҕарабыт.

АЛРОСА-ба хас да көлүөнэ үлэлиир

Бырамысыланнас. АЛРОСА-ба хампаанна киэн туттар дьизэ кэргэн династиялара үлэлииллэр. Олортон биир дьизэ кэргэни сырдатабыт

Игорь Кириллович Степанов тимир келетүгэр.

Матрена КОНДРАТЬЕВА

Ханнык бабарар тэрилтэ устуруйатын үлэһиттэр — бэйэлэрин хампаанньалара сайдарыгар маастарыстыбаларын уонна дууһаларын уулар үөрэхтээх, үлэһит уонна талааннаах дьон суруйаллар. Онуоха бигэ тирэбинэн үлэһит династиялар буолаллар, кинилэр уолуттара уонна маастарыстыбалара көлүөнэтэн көлүөнэҕэ бэриллэр. АЛРОСА-ба хампаанна киэн туттар дьизэ кэргэн династиялара эмиз үлэлииллэр. Бүгүн кинилэртэн биир дьизэ кэргэн туһунан кэпсэкхпит.

Үлэһит династияны төрүттээччи Екатерина Максимова Сунтаар улууһугар. Бүдүү өрүс кэрэ кытылыгар сытар Кириэстээх сэлэһиньэтин таһыгар учаастакка төрөөбүтэ. Манна 1949 сыллаахха бастакы алмаастаах бытархай боруоданы булбуттара. Чуолаан бу сиртэн Саха сириин алмаастаах эпопеята саҕаламмыта. Онон сыаналаах алмааһы хостуурга Кириэстээх эрэ буолбакка, Саха сириин ардаа өттүн олохтоох нэһилиэнньэтэ кыттыбытыттан соһуйбаккын. 1950–1951 сылларга Екатерина Петровна Амакинской эспедииссийэ 127-с партиятын “Счастливай” учаастагар үлэлээбитэ.

Оччолорго барыта илиинэн үлэ этэ. Сэрии кэминээҕи сылларга сэлэһиньэлэргэ эр киһи илиитэ тийбэтэ, онон мал ийэлэрэ сарсыарда күн тахсыабыттан күн кириэр диэри үлэлииллэрэ.

СУОППАР — ОҕО СААС ЫРА САНААТА

Екатерина Петровна уола Игорь оҕо эрдэһиттэн суоппар буолуон бабарара. Эдэр киһи массыына ыттар быраабы 17 саастааҕар хайыы үйэ ылбыта, онтон ыла илиитин уруултан араарбат. “Кириэстээх” сохуоска суоппарынан 18 сыл үлэлээбитэ, 1990-с сылларга баһаарынай чааска, онтон сельпоҕа үлэлээн баран, үлэ миэстэтин сарбыһыга түбөспүтэ.

2001 сыллаахха Мириинэй — Ньурба хайа-байытар кэмбинээккэ үлэ көрдүүргэ быһаарыммыта. Ол эрэри, үлэҕэ ылыахтарыгар саарбахтыыр буолан, эдэр киһи толлубута. Тыа сириин эрэ үлэтинэн мунурдаммыт киһи аан дойдуга биллэр бырамысыланнас бөдөн хампаанньатыгар үлэҕэ ылыахтарыгар саарбахтаабыта буолуо. Ол да буоллар, ыстаастаах, куһаҕан дьалдыга суох суоппар олус наадалаах буолан бизрбитэ...

45 СЫЛ УСТАТА — УРУУЛГА

— Ол сылларга өссө 16 №-дээх фабрика суоҕа, баахта эрэ бөһүөлэгэ үлэлиирэ. Адьыах мас дьизэ баара, оттон билигин бүтүн бөһүөлэк буолан таһыста, — диэн кини киэн тутта кэпсир. Игорь Кириллович быйыл 45 сыл суоппарынан үлэлээбит үбүлүйдээх сылын бэлиэтээтэ.

— Үлэбин олус сөбүлүүбүн, олодум тухары уруулу сылайбакка эргитэбин. Улахан суоллары, Улахан Неверы, Золотинканы, Иенграны, Нерюнгрины, Дьоккуускайы сөбүлүүбүн. Амма улууһуттан бурдук да таһарым, массыыналарым да аҕаларым. Толкуйдаан көрдөххө, сири тула хаста да эргийбитим буолуо, — диэр бүгүҥү дьоруойбут.

Игорь Кириллович билигин баахта үлэһиттэрин оробуочай бөһүөлэктэн Ньурба, Ботубуйа, Майскай карьердарга тириэрдэр уонна төгтөрү аҕалтыыр. Үлэтин күнө сарсыарда 5 чаастан саҕаланар уонна 6 чаастан баахтаҕа үлэлиир.

— Икки буоламмыт уочаратынан икки симиэнэҕэ үлэлиибит. Бииргэ үлэлэхэр киһим бэйэм быраатым Кирилл. Манна биһиги үһүс бырааппыт Геннадий эмиз суоппарынан үлэлиир. Манна даҕатан эттэххэ, балтыбыт Розалия эмиз хампаанньаҕа өр сылларга үлэлээбитэ. Маршрут төһө да чолпу курдук буолбутун иһин, суоппар үлэтэ куруук кутталлаах, рейс кэмигэр туох барыта буолуон сөп. Массыына алдьанман, ардахтаах күн-дьыл туруон сөп — ыксаллаах балаһыанньаларга суоппар сөптөөх дьайыылары чопчутук уонна түргэниик оноруон наада. Уолуйан хаалбакка, тиэйин иһэр дьонугар уонна тизхиньикэ саахалламматыгар эппизтинэстээгин куруук өйдүөхтээх.

— Бу сыллар тухары үчүгэй массыыналарга үлэлээн кэллим, билигин “вахтовкам” эмиз бэрт тырааныспар, — диэр Игорь Кириллович. Күн аайы биир хайысханан айанныыр суоппар биир тэг суолтан хал буолуо суохтаах. Бу хаачыстыбалар уонна үөрүйэхтэр Игорь Кирилловичка бааллар.

— Үчүгэй суоппар буолар туһугар баҕа санаа баар буолуохтаах. Таһаҕаһы алдьаппакка, дьону үлэлиир сирдэригэр этэннэ тириэрдии уонна аҕалыы — мин соруғум. Суоппар буолар баҕа санаам туолбута, үчүгэй хампаанньаҕа үлэлиирбин, аймах уонна чугас дьонум, улахан дьизэ кэргэним, олодум аргыһа, оҕолорум, сизинэрим аттыбар бааллар, онон бэйэбин дьоллоох киһинэн аадынабын. Киһинэхэ итинтэн ордук туох нааданый?

Биһинэхэ, дэриэбинэҕэ, манньык үрдүк хамнастаах үлэни булбаккын. Манна үлэлээбитим

22-с сылыгар барда. Биир ый — Накылыҥна, биир ый дьизэбэр баар буолабын. Бастакы сыллар-бытыгар сибээс суох этэ, дьизэбин-уоппун ахтарым. Оттон билигин сибээс ханна баҕарар туруктаах, күн аайы кэргэммин кытары видеосибээһинэн кэпсэтэбин, онон дьизэтээҕи сонуннары билэ-көрө сылдьабын, — диэн Игорь Кириллович мичээрдир.

АҒАЛАРЫН ТУҢАҢЫН ХАТАРАН

Аҕа киһи этэринэн, үчүгэй-дик үлэлииргэ уонна сынньанарга усуллубуйа барыта баар. Эдэрдэр тренажер саалатыгар дьарыктаналлар, быйыл өссө биир успуорт саалатын туттулар.

Игорь Кириллович түөрт уолуттан үһэ аҕаларын туйаҕын хатаран, АЛРОСА араас тэрилтэтигэр үлэлиир: улаханнара Петр — НОГК АОН автобазатын суоппара, аҕатыттан чугас үлэлиир; иккис уоллара Сергей — «Алмазтехмонтаж» монтажнига; кыралара Артем — «Алмаздортранс» ХЭУо суоппара. Аҕаларын аатын ылбыт үһүс уол эрэ атын идэни талан, РФ ИДМ систиэмэтигэр үлэлээбитэ, быйыл бизнсийэҕэ таһыста. Ким билиэй, баҕар, эдэр киһи эмиз АЛРОСА-ба үлэни кэлиэ.

— Мин санаабар, уолаттарбыт идэлэрин аҕалара үлэтин олус сөбүлүүрүн, эппизтинэстээхтик сыһыаннаһарын көрө сылдьан таллылар. Аҕабыт хаһан да таах олоҕот, оҕолор эмиз оннук үлэһит сатабыллаах буола улааттылар. Мин, биллэн турар, кэргэммин ахтабын, баахтаттан кэлэрин күүтэбин. Кини үлэтин, кэлэктибин сөбүлүүрүтүн, сатыыр, билэр дьмалатынан дьарыктана сылдьарыттан үөрөбүн, — диэн бүгүҥү дьоруойбут кэргэнэ Елена Прокопьевна кэпсир.

Степановтар — олус үлэһит дьон, таах олоҕо үөрэмэтэхтэр. Уолаттара бары дьизэ кэргэн-нээхтэр, хас биирдинилэрэ туруктаах хаһаайыстыбалаахтар, нус-хас, быр-бааччы олороллор. Төрөппүттэрэ кинилэри бэйэлэрин холобурдарынан инпиттэр, онон оҕолор ханнык да үлэттэн толлон турбаттар. Соҕотох кыыстара Дарина учуутал идэлээх, билигин дьизэ кэргэнин кытары Дьоккуускай куоракка олоҕор. Игорь Кириллович уонна Елена Прокопьевна уон сизиннээхтэр.

Үлэ киһитин үтүө аатын биирдэ талбыт идэлэринэн үтүө суобастаахтык үлэлиир Игорь Кириллович курдук дьон үрдэтэр. Степановтар уолаттара уонна сизиннэрэ үлэ суоптатын биллэлэр-көрөллөр, өйдүүлэр уонна аҕаларын туйаҕын хатараллар.

Улахан уол Петр.

Иккис уол Сергей.

Үһүс уол Игорь.

Кыра уол Артем.

